

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.54>
УДК: 351.811:355.01

СТАН СП'ЯНІННЯ ВОДІЯ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ПРИМУСОВОГО ВІДЧУЖЕННЯ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Пилипенко Є.О.,

*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблемних питань
правоохоронної діяльності,
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4044-5421>
e-mail: evgesha220584@gmail.com*

Атаманенко Ю.Ю.,

*кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблемних питань
правоохоронної діяльності,
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7423-9880>
e-mail: julia.atamanenko@ukr.net*

Пилипенко Є.О., Атаманенко Ю.Ю. Стан сп'яніння водія як підстава для примусового відчуження транспортного засобу під час воєнного стану.

Статтю присвячено дослідженню правових підстав здійснення примусового відчуження транспортних засобів у осіб, які керують ними у стані алкогольного, наркотичного чи іншого виду сп'яніння. Визначено, що примусовим відчуженням майна, у тому числі, транспортного засобу, вважається позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості. Під час дослідження також встановлені обов'язкові умови для примусового відчуження транспортних засобів, серед яких: введення воєнного стану, прийняття рішення про примусове відчуження виключно військовим командуванням за погодженням/без погодження (в залежності від наявності чи відсутності безпосередніх бойових дій) з Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, районною, Київською чи Севастопольською міською державною адміністрацією або виконавчим органом відповідної місцевої ради; повне попереднє/наступне відшкодування вартості примусово відчуженого транспортного засобу; дотримання певної процедури. Процедура примусового відчуження транспортного засобу охоплює послідовне виконання таких дій: зупинка транспортного засобу; виявлення ознак сп'яніння та проведення огляду водія відповідно до вимог чинного законодавства України; складання поліцейським протоколу про адміністративне правопорушення, передбаченого ст. 130 КУпАП; примусове відчуження транспортного засобу представником військового командування зі складанням акту про примусове відчуження транспортного засобу та висновку про вартість майна на дату його оцінки; відшкодування вартості примусово відчуженого транспортного засобу. Важливою умовою для примусового відчуження транспортних засобів є проведення попереднього і повного відшкодування його вартості (реквізіція). В умовах воєнного стану майно може бути примусово відчуже-

не у власника з наступним повним відшкодуванням його вартості. Грошова винагорода залежить від проведеної оцінки транспортного засобу, яка відображається у висновку про вартість майна.

Ключові слова: воєнний стан, примусове відчуження, компенсація, стан сп'яніння, транспортний засіб.

Pylypenko Ye.O., Atamanenko Yu.Yu. Driver's state of intoxication as a ground for forced alienation of vehicles during the state of war.

The article is devoted to the study of the legal grounds for the forced alienation of vehicles from persons who drive them in a state of alcohol, drugs or other intoxication. It has been determined that the forcible alienation of property, including a vehicle, is considered to deprive the owner of the right to own individually determined property that is in private or communal ownership and becomes the property of the state for use under martial law or subsequent with full reimbursement of its value. The study also established mandatory conditions for the compulsory alienation of vehicles, including: imposition of martial law, decision on compulsory alienation exclusively by military command with or without agreement (depending on the presence or absence of direct hostilities) with the Autonomous Council of Ministers Republic of Crimea, regional, district, Kyiv or Sevastopol city state administration or executive body of the relevant local council; full preliminary / subsequent reimbursement of the value of the forcibly alienated vehicle; compliance with a certain procedure. The procedure of compulsory alienation of the vehicle includes the sequential performance of the following actions: stopping the vehicle; detection of signs of intoxication and examination of the driver in accordance with the requirements of current legislation of Ukraine; drawing up by the police of the report on the administrative offense provided by Art. 130 Code of Ukraine on Administrative Offenses; compulsory alienation of a vehicle by a representative of the military command with drawing up an act on compulsory alienation of the vehicle and a conclusion on the value of the property on the date of its assessment; reimbursement of the value of the forcibly alienated vehicle. An important condition for the forced alienation of vehicles is the preliminary and full reimbursement of its value (requisition). Under martial law, property may be forcibly expropriated from the owner, followed by full reimbursement of its value. The monetary reward depends on the assessment of the vehicle. The monetary reward depends on the assessment of the vehicle, which is reflected in the conclusion on the value of the property.

Key words: martial law, forced alienation, compensation, state of intoxication, vehicle.

Постановка проблеми. 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 на всій території, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, був введений воєнний стан [1], впродовж якого відповідно до ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 року № 389-VIII, запроваджуються та здійснюються в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, певний перелік заходів правового режиму воєнного стану, серед яких є примусове відчуження майна, що перебуває у приватній власності особи [2]. Зокрема, з впровадженням воєнного стану щодо осіб, які керують транспортними засобами у стані сп'яніння, незалежно від факту наявності чи відсутності системності у діях особи, здійснюється реквізиція (примусове вилучення) цих транспортних засобів з подальшою їх передачею у Збройні сили України чи інші збройні формування. У зв'язку з цим, існує необхідність встановлення та розгляду правової регламентації здійснення примусового вилучення транспортних засобів, а також визначення порядку та процедури її проведення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, у тому числі, примусового відчуження майна, що перебуває у приватній власності, займалися такі вчені, як С. О. Кириченко, М. М. Любка, М. І. Панов, В. М. Семененко, А. М. Сичевська, А. Й. Фучко. Разом з тим, питанням оплатного вилучення чи конфіскації майна (у тому числі транспортних засобів) займалися такі науковці-адміністративісти, як Т. В. Адерейко, Ю. П. Битяк, С. В. Вермієнко, В. П. Кононець, О. В. Кузьменко, Л. В. Шестак, проте дане питання розглядалось ними з точки зору встановлення певного виду адміністративного стягнення за вчинення правопорушення, передбаченого ст. 130 КУпАП. Разом з тим, дослідженню питання відчуження транспортного засобу саме як факту реквізиції у зв'язку із введенням в країні воєнного стану достатньої уваги не приділялось.

Мета статті: встановити та розглянути правову регламентацію здійснення примусового вилучення транспортних засобів у водіїв, які керують транспортними засобами у стані сп'яніння, а також визначити порядок та процедуру проведення реквізиції.

Виклад основного матеріалу. З березня 2022 року на всій території України у зв'язку із введенням воєнного стану у осіб, які керують транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, здійснюється примусове відчуження транспортних засобів. Так, наприклад, протягом місяця на Рівненщині було вилучено 65 автомобілів, на Полтавщині – 80, на Хмельниччині – 51. Щодня вилучаються автомобілі на Київщині, Миколаївщині, Тернопільщині, Дніпропетровщині, Буковині тощо.

Не зважаючи на дуже важливу та благородну мету, тим паче за воєнні часи, – забезпечити потреби, а також мобільність ЗСУ та інших військових формувань, і разом з тим зменшити кількість фактів керування транспортними засобами у стані сп'яніння, постає питання щодо правових підстав та законності примусового відчуження транспортних засобів у водіїв саме за керування транспортними засобами у стані сп'яніння. Яка саме процедура та порядок визнаватимуться правомірними та такими, що не суперечать чинному законодавству України?

Щодо визначення понять «примусове відчуження» та «примусове вилучення», відповідно до ст. 1 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17.05.2012 року № 4765-VI, примусовим відчуженням майна вважається позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості. Разом з тим, вилучення майна – позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану [3].

Виходячи із закріплених у Законі визначень понять, якщо транспортний засіб забирається у власника, який керує ним у стані сп'яніння, то мова у даному випадку йде саме про примусове відчуження.

Також не менш важливим є факт знаходження водія у стані сп'яніння, адже саме від цього залежить чи буде здійснене примусове відчуження транспортного засобу чи ні. Відповідно до Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, затвердженої наказом МВС та МОЗ України від 09.11.2015 року № 1452/735, ознаками стану алкогольного сп'яніння є: запах алкоголю з порожнини рота; порушення координації рухів; порушення мови; виражене тремтіння пальців рук; різка зміна забарвлення шкірного покриву обличчя; поведінка, що не відповідає обстановці [4].

Ознаками наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, є: наявність однієї чи декількох ознак стану алкогольного сп'яніння (крім запаху алкоголю з порожнини рота); звужені чи дуже розширені зіниці, які не реагують на світло; сповільненість або навпаки підвищена жвавість чи рухливість ходи, мови; почервоніння обличчя або неприродна блідість [4].

Проте самі по собі окремі ознаки стану сп'яніння не є його стовідсотковим підтвердженням, адже порушення координації рухів, сповільненість або навпаки підвищена жвавість чи рухливість ходи, порушення мови, виражене тремтіння пальців рук, різка зміна забарвлення шкірного покриву обличчя, почервоніння обличчя або його неприродна блідість можуть бути ознаками певної хронічної або перенесеної нещодавно тяжкої хвороби. Дати відповідь на наявність чи відсутність у водія стану сп'яніння може тільки проведення відповідного огляду на стан сп'яніння, порядок та умови якого визначенні Інструкцією про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, затвердженої наказом МВС та МОЗ України від 09.11.2015 року № 1452/735 [4].

У зв'язку з цим, викликає питання доречність формулювання наказу Волинської обласної військової адміністрації від 26.03.2022 року № 66 «Про використання транспортних засобів для потреб Збройних сил України та інших збройних формувань» щодо можливості уповноважених підрозділів ГУНП у Волинській області спільно з обласним територіальним центром комплектування та соціальної підтримки при виявленні у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння приймати в установленому законодавством порядку рішення про вилучення (відчуження) транспортного засобу для потреб Збройних сил України та інших збройних формувань [5]. Тобто, виходячи із положень зазначеного наказу, лише тільки наявність ознак стану сп'яніння, а не

його підтвердження, може бути підставою для примусового відчуження транспортних засобів на Волині. А, як нами вже зазначалося раніше, сама по собі наявність певних ознак стану сп'яніння у людини ще не свідчить про фактичну наявність такого стану. Тому, на наш погляд, більш прийнятним було б зазначити про можливість примусового відчуження транспортного засобу у разі підтвердження стану сп'яніння шляхом проведення відповідного огляду.

Що стосується правової основи здійснення примусового відчуження транспортних засобів в умовах правового режиму воєнного стану, ст. 2 вищезазначеного Закону України закріплює її (правову основу) за Конституцією України, власне за Законом України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», іншими законами України та указом Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України [3].

Отже, ч. 4 ст. 41 Основного закону нашої держави – Конституції України зазначено, що примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану [6].

Ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 року № 389-VIII визнає як один із заходів правового режиму воєнного стану – примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучення майна державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видання про це відповідних документів встановленого зразка [2].

Разом з тим, ст. 353 Цивільного кодексу України (ЦК України) визначає, що у разі стихійного лиха, аварії, епідемії, епізоотії та за інших надзвичайних обставин, з метою суспільної необхідності майно може бути примусово відчужене у власника на підставі та в порядку, встановлених законом [7].

Важливою умовою для примусового відчуження транспортних засобів є проведення попереднього і повного відшкодування його вартості (реквізиція). В умовах воєнного або надзвичайного стану майно може бути примусово відчужене у власника з наступним повним відшкодуванням його вартості (ст. 353 ЦК України) [7].

Подібна умова також міститься у ст. 3 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», відповідно до якої примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану може здійснюватися з попереднім повним відшкодуванням його вартості. У разі неможливості попереднього повного відшкодування за примусово відчужене майно таке майно примусово відчужується з наступним повним відшкодуванням його вартості [3].

Рішення про примусове відчуження майна у зв'язку із запровадженням та виконанням заходів правового режиму воєнного стану здійснюється за рішенням військового командування, погодженим відповідно з Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, районною, Київською чи Севастопольською міською державною адміністрацією або виконавчим органом відповідної місцевої ради. У місцевостях, де ведуться бойові дії, примусове відчуження або вилучення майна здійснюється за рішенням військового командування без погодження із вищезазначеними органами (ст. 4 Закону) [3].

Про примусове відчуження майна складається акт, до якого додається документ, що містить висновок про вартість майна на дату його оцінки, яка проводилася у зв'язку з прийняттям рішення про примусове відчуження.

Оцінка майна є важливим елементом процесу примусового відчуження, адже саме від неї залежить сума грошової виплати, яку отримує власник відчуженого транспортного засобу. Така оцінка проводиться у порядку, встановленому законодавством про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність (ст. 8 Закону) [3].

Компенсація за примусово відчужене майно в умовах правового режиму воєнного стану з попереднім повним відшкодуванням його вартості здійснюється військовим командуванням чи органом, що прийняв рішення про таке відчуження, за рахунок коштів державного бюджету до підписання акта. Компенсація за примусово відчужене майно в умовах правового режиму воєнного стану з наступним повним відшкодуванням його вартості здійснюється протягом п'яти наступних бюджетних періодів після скасування правового режиму воєнного стану за рахунок коштів державного бюджету. Оформлення документів для примусового відчуження майна, а також оплата витрат з оцінки майна,

яке відчужується, здійснюються військовим командуванням, органом, що прийняв рішення про таке відчуження, за рахунок коштів державного бюджету (ст. 10 Закону) [3].

Попереднє повне відшкодування вартості примусово відчуженого майна здійснюється на підставі документа, що містить висновок про вартість майна на дату його оцінки, яка проведена у зв'язку з прийняттям рішення про його примусове відчуження. Для отримання наступної повної компенсації за примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного стану майно його колишній власник або уповноважена ним особа після скасування правового режиму воєнного стану звертається до територіального центру комплектування та соціальної підтримки за місцем відчуження майна із заявою, до якої додаються акт і документ, що містить висновок про вартість майна [3].

Порядок розгляду заяв та здійснення виплат з метою наступної повної компенсації за примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного стану майно встановлюється постановою Кабінету Міністрів України від 31.10.2012 року № 998 «Порядок розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [8].

Після скасування правового режиму воєнного стану майно, яке було примусово відчужене, збереглося, а колишній власник або уповноважена ним особа наполягає на поверненні майна, таке повернення здійснюється в судовому порядку. Підставою для повернення майна є рішення суду, яке набрало законної сили. У разі повернення майна особі у неї поновлюється право власності на це майно. Одночасно особа зобов'язується повернути грошову суму, яка була нею одержана у зв'язку з відчуженням майна, з вирахуванням розумної плати за використання цього майна. Колишній власник майна, яке було примусово відчужене, може вимагати взамін надання йому іншого майна, якщо це можливо [8].

Отже, виходячи із вимог та положень проаналізованих нормативно-правових актів можна виокремити такі обов'язкові для примусового відчуження транспортних засобів умови:

- введення воєнного стану;
- прийняття рішення про примусове відчуження виключно військовим командуванням за погодженням/без погодження (в залежності від наявності чи відсутності безпосередніх бойових дій) з Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, районною, Київською чи Севастопольською міською державною адміністрацією або виконавчим органом відповідної місцевої ради;
- повне попереднє/наступне відшкодування вартості примусово відчуженого транспортного засобу;
- дотримання певної процедури.

Процедура примусового відчуження транспортного засобу у осіб, які керують транспортними засобами у стані сп'яніння, охоплює послідовне виконання таких дій:

- зупинка транспортного засобу;
- виявлення ознак сп'яніння та проведення огляду водія відповідно до вимог Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, затвердженої наказом МВС та МОЗ України від 09.11.2015 року № 1452/735;
- складення поліцейським протоколу про адміністративне правопорушення, передбаченого ст. 130 КУпАП;
- примусове відчуження транспортного засобу представником військового командування зі складанням акту про примусове відчуження транспортного засобу та висновку про вартість майна на дату його оцінки;
- відшкодування вартості примусово відчуженого транспортного засобу.

Висновки. Примусове відчуження транспортних засобів у водіїв, які керують ними у стані сп'яніння, як захід покращення мобільності Збройних сил України та інших збройних формувань, а також попередження вчинення адміністративних правопорушень, передбачених ст. 130 КУпАП, повинен здійснюватись лише за умови підтвердженого факту стану сп'яніння водія шляхом проведення його огляду відповідно до вимог чинного законодавства, а також з дотриманням певної процедури та порядку.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 11.04.2022).

2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Дата оновлення: 21.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 11.04.2022).

3. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 17.05.2012 р. № 4765-VI. Дата оновлення: 23.04.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text> (дата звернення 11.04.2022).

4. Інструкція про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції : наказ МВС та МОЗ України від 09.11.2015 р. № 1452/735. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1413-15#Text> (дата звернення 11.04.2022).

5. Про використання транспортних засобів для потреб Збройних сил України та інших збройних формувань : наказ Волинської обласної військової адміністрації від 26.03.2022 р. № 66. URL: <https://espresso.tv/na-volini-u-ruanikh-za-kermom-viluchatimut-avto-y-viddavativmut-zsu> (дата звернення 11.04.2022).

6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення 11.04.2022).

7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 17.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 11.04.2022).

8. Порядок розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 31.10.2012 р. № 998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-2012-%D0%BF#Text> (дата звернення 11.04.2022).